

โลกในเชิงปรนัย (Objective World)

"โลกเชิงปรนัย" ในทฤษฎีของพุทธปรัชญา

ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงโลกในเชิงปรนัยหรือโลกตามธรรมชาติ ทั้งที่เป็นโลกทางดาราศาสตร์ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลก แต่มิได้จัดแบ่งไว้อย่างละเอียดเหมือนที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา¹ ที่พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกไว้ 3 ประเภทคือ โอกาสโลก สิวโลก และสังขารโลก

โอกาสโลก

คำว่า "โอกาสโลก" หมายถึง โลกคือแผ่นดิน โลกอันกำหนดโอกาส โลกซึ่งเป็นโอกาสแก่สัตว์ทั้งหลายที่อาศัย หรือหมายถึง จักรวาล²

...ตฺถุรอาณนฺทํนํเรียกวา โลกธาตฺตฺยํอย่างเล็กมีพื้นจักรวาล โลกคุณโดยส่วนพื้นแห่งโลกธาตฺตฺยํอย่างเล็ก ซึ่งพื้นจักรวาลนํนํ นํเรียกวา โลกธาตฺตฺยํกลางมีพื้นจักรวาล โลกคุณโดยส่วนพื้นแห่งโลกธาตฺตฺยํอย่างกลางมีพื้นจักรวาลนํนํ นํเรียกวา โลกธาตฺตฺยํใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาล³

...จักรวาลนํนํมีกำหนดเท่ากับโอกาสที่พระจันทร์ พระอาทิตย์โคจรทั่วทิศสว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่พื้นจักรวาลก่อน ในโลกนํนํจักรวาลนํนํ มีพระจันทร์พื้นดวง มีพระอาทิตย์พื้นดวง มีขุณเขาสีเนรุพื้นนํนํ มีอสูรทวีปพื้นนํนํ มีอมรโคยานทวีปพื้นนํนํ มีอุตตรกุทวีปพื้นนํนํ

¹ วิสุทฺธิ 1/262 ที.อ. 1/215 ม.อ. 2/269

² พระราชาธรรมคุณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2522) หน้า 439.

³ อัง.ติก. 20/520

มีปฐพีเทหทวีปพื้นหนึ่ง มีมหาสมุทรสี่พื้น มีท้าวมหาราชสี่พื้น มีเทวโลก
ชั้นจาตุมหาราชิกาพื้นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นดาวดึงส์พื้นหนึ่ง มีเทวโลกชั้น
ยามาพื้นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นคูลิตพื้นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นนิมมานรดีพื้นหนึ่ง
มีเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตตีพื้นหนึ่ง มีพรหมพื้นหนึ่ง¹

นุททจนทั้งสอง แสดงให้เห็นถึงทัศนะที่เกี่ยวกับโลกของนุททศาสนาในแง่
จักรวาลวิทยา จัดแบ่งได้เป็น 3 ขนาด ดังนี้²

1. โลกธาตุขนาดเล็ก เรียกว่า สหัสสี่ฐนิกาโลกธาตุ โลกธาตุขนาดเล็กนี้ไม่มี
ข้อความระบุขนาดไว้ แต่ก็น่าจะสันนิษฐานได้ว่า มีขนาดเท่ากับโลกของเราโดยประมาณ
เนื่องจากเป็นโลกที่มีดวงจันทร์เป็นบริวารเพียงดวงเดียวเช่นเดียวกับโลกของเรา โลกธาตุขนาดนี้
มีหนึ่งพื้นโลก ในหนึ่งพื้นสุริยจักรวาล เป็นโลกที่มีมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อาศัยอยู่เช่นเดียวกับโลก
ของเรา ถึงนุททจนที่กล่าวมาในข้างต้น ในโลกธาตุขนาดเล็กมีดวงจันทร์หนึ่งพื้น มีดวงอาทิตย์
หนึ่งดวง มีชมพูทวีปพื้นทวีป มีอมรโคยานทวีปพื้นหนึ่ง มีอุตตรกुरुทวีปพื้นทวีป มีปฐพีเทหทวีปพื้น
ทวีป ประชากรในแต่ละทวีปมีรูปร่างและวิถีชีวิตแตกต่างกัน

2. โลกธาตุขนาดกลาง เรียกว่า ทวิสหัสสี่ฐนิกาโลกธาตุ เป็นโลกธาตุที่มีขนาด
ใหญ่กว่าโลกธาตุขนาดเล็กประมาณสองพันเท่า (ทวิสหัสสี่) โลกธาตุขนาดกลางนี้มีอยู่ประมาณหนึ่ง
ล้านโลก ในโลกธาตุขนาดกลางนี้ ก็มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่เช่นเดียวกับโลกธาตุขนาดเล็ก แต่มี
การเพิ่มจำนวนโลกธาตุมากกว่าโลกที่เราอาศัยอยู่

3. โลกธาตุขนาดใหญ่ เรียกว่า ติสหัสสี่มหาสหัสสี่โลกธาตุ เป็นโลกธาตุที่มีขนาด
ใหญ่กว่าโลกธาตุขนาดเล็กประมาณสามพันเท่า (ตีสหัสสี่) เป็นโลกที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่เช่นเดียวกับ
โลกธาตุขนาดเล็กและโลกธาตุขนาดกลาง

¹อัง.ติก. 20/520

²สุตท. ๗ รังษี, นุททปรัชญาเถรวาท, เอกสารพิมพ์โรเนียวเขียนเล่ม ภาควิชา
ปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535, หน้า 11

จากแนวความคิดเรื่อง โลกธาตุ 3 ขนาดในจินตนิมิตแสดงให้เห็นถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาที่ว่า นอกจากโลกธาตุที่เราอาศัยอยู่ในขณะนี้ ยังมีโลกธาตุอื่น ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วนในห้วงอวกาศนี้ ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจได้ว่าแนวความคิดนี้น่าจะเทียบได้กับระบบจักรวาลวิทยาที่เรียกว่า ระบบกาแลคซี¹

ส่วนความหมายของโอกาสโลก ที่ว่า โลกคือแผ่นดินอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์¹ และเป็นที่เกิดของสัตว์ทุกประเภท บางครั้งเรียกว่า "ภพภูมิ" โดยแบ่งได้เป็น 3 ภพ² และทั้ง 3 ภพก็มีอยู่ในแต่ละโลกธาตุ อันได้แก่

1. กามภพ เป็นภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังเพสิดเพลินหรือติดอยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสอันน่าพึงปรารถนา แบ่งได้เป็น อภายภูมิ 4 มนุษยโลก และกามาวจรสวรรค์ทั้ง 6
2. รูปภพ เป็นภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่ รูปพรหมทั้ง 16
3. อรูปภพ เป็นภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่ อรูปพรหม 4

---

*ระบบกาแลคซี (Galaxy System) เป็นระบบที่พิสูจน์ได้เมื่อไม่นานมานี้ว่า ระบบกาแลคซีประกอบไปด้วยกลุ่มดาวต่าง ๆ มากมาย และกาแลคซีที่เราอาศัยอยู่ในขณะนี้ มีชื่อเรียกว่า กาแลคซีทางช้างเผือก (Milky Way) และมีได้มีเพียงกาแลคซีเดียว แต่ในความเป็นจริงในสากลจักรวาลยังประกอบไปด้วยกาแลคซีอื่น ๆ อย่างน้อยที่สุดประมาณ 100,000 ล้านกาแลคซี ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลกของเรา ก็เป็นเพียงดวงดาวหนึ่งที่เป็นสมาชิกอยู่ในสากลจักรวาล

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2529) หน้า 91.

² ที.อ. 1/215 ม.อ. 2/269

สัตวโลก

หมายถึงโลกคือหมู่สัตว์ คำว่า "สัตว์" ในพุทธปรัชญา หมายถึง สิ่งที่มีชีวิตที่มีจิตทุกชนิด และในพุทธปรัชญาสามารถแบ่งลักษณะของสัตวโลกไว้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. สิ่งมีชีวิต ที่ประกอบด้วยรูปขันธ์และอรุปขันธ์ ได้แก่ มนุษย์ การที่จิตให้มนุษย์มีองค์ประกอบทั้งสองนี้ ก็เนื่องมาจากมนุษย์ประกอบด้วยขันธ์ 5 และเมื่ออรุปขันธ์ 5 ลงจะได้ จิต เจตสิก และรูป ซึ่งจิตและเจตสิกนั้นจัดเป็นอรุปขันธ์ ส่วนรูปก็จัดเป็นรูปขันธ์
2. สิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยรูปขันธ์ ได้แก่ พวกอสังขัตติสัตว์ หรือพรหมลูกพี่ลูกน้องไม่มีสัญญา ไม่มีเวทนา ซึ่งจัดเป็นอรุปขันธ์ ดังนั้นอสังขัตติสัตว์จึงมีเพียงรูปขันธ์เท่านั้น
3. สิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยอรุปขันธ์ ได้แก่ อรูปพรหม ซึ่งมีแต่จิตใจ (อรุปขันธ์) ไม่มีรูปขันธ์ที่เป็นร่างกาย

นอกจากนั้น สัตวโลกยังมีความสัมพันธ์กับโอกาสโลกคือ เป็นผู้ที่อาศัยอยู่บนโอกาสโลก หรืออาศัยอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับสัตวโลก โดยอาศัยรายละเอียดจากการจัดแบ่งภพภูมิ ดังพุทธพจน์ "ตุมกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ภพสาม เหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ นี้เรียกว่า ภพ"¹

กามภพ คือ ภพที่เป็นกามาวจร หรือเป็นโลกของสัตว์ผู้ยังเพละเล็กละเอียดข้องอยู่ในกามคุณ 5 ได้แก่ อายตน์ มนุษยโลก และกามาวจรสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น²

อายตน์ คือ ภูมิที่ปราศจากความเจริญ มี 4 อย่างคือ³

1. นิรยะ คือ โลกหรือแผ่นดินที่สัตว์นรกอาศัยอยู่ ภูมินี้จะมีแต่ความทุกข์ทรมาน⁴

¹ ที. มหา. 10/58

² พระราชวรมุนี, ผลงานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 12.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 377

⁴ แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา (กรุงเทพมหานคร:บรรณาคาร, 2512)

2. ตีร์จลานโยนิ กำเนิดตรีจลาน คือ สัตว์อื่นนอกจากมนุษย์ หรือสัตว์มีร่างกาย เจริญโดยฉวางออกไปคือ ไม่เจริญสูงขึ้นไปเหมือนคน

3. บิตติวิสัย ภุมิแห่งเปรต คือ สัตว์จำพวกหนึ่งซึ่งเกิดอยู่ในอภายานี้ที่เรียกว่า บิตติวิสัยหรือเปรตวิสัย ได้รับความทุกข์ทรมาน เพราะไม่มีอาหารจะกิน แม้จะมีกินก็กินไม่ได้ หรือกินได้โดยยาก

4. อสุรกาย พวกอสูรเป็นสัตว์เกิดในอบายพวกหนึ่ง เป็นพวกสะตุงหวาดทวน ไร้ ความร่าเริง

มนุษย์โลก คือ โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่นี้

กามาจรสวรรค์ คือ แคนอันแสนดีเลิศล้ำด้วยกามคุณทั้ง 5 หรือโลกของเหล่า เทวดา แบ่งได้เป็น 6 ชั้น ดังนี้¹

1. จาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่หนึ่ง มีมหाराช 4 องค์ผู้ทำหน้าที่อภิบาลโลกทั้ง 4 ทิศ ทำวมหาราชทั้ง 4 คือ

1. ทำวตรัฐ ผู้อภิบาลทิศตะวันออกและเป็นใหญ่ในหมู่คนธรรพ์²
2. ทำววิรุฬหก ผู้อภิบาลทิศใต้และเป็นใหญ่ในพวกกุมภภัณฑ์
3. ทำววิรูปักษ์ ผู้อภิบาลทิศตะวันออกเฉียงและเป็นใหญ่ในพวกนาค
4. ทำวกุเวร ผู้อภิบาลทิศเหนือและเป็นใหญ่ในหมู่มัถย์

2. ดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นที่ 2 มีจอมเทพปกครองชื่อ ทำวลักกะ แต่โดยทั่วไป เรียกว่า พระอินทร์

3. ยามา สวรรค์ชั้นที่สามของเทวดา ผู้ไม่มีความทุกข์ ความลำบากทั้งหลาย และมีความสุขอันเป็นที่นิย มีทำวสุยามเทพบุตรปกครอง³

¹ พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 306

² ที.ม. 10/242

³ อัง.อฎฐก. 23/126

4. คูลิต สวรรค์ชั้นที่ 4 มีท้าวสันคูลิตเทวราชปกครอง สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่สถิต
ของพระ โพธิสัตว์ก่อนจุติลงมาสู่มนุษยโลก

5. นิมมานรดี สวรรค์ชั้นที่ 5 มีท้าวสันนิมิตเทวราชปกครอง เทวดาชั้นนี้
ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเนรมิตเองได้ ขณะเดียวกันจะทำหน้าที่เนรมิตโรคสมบัติให้เทวดาในสวรรค์
ชั้นที่สูงกว่าตนเองขึ้นไป¹

6. ปรณมิตรสวรรค์ สวรรค์ชั้นที่ 6 มีท้าวปรณมิตรสวรรค์ปกครอง เทวดาชั้นนี้
ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ต้องเนรมิตเอง ก็เทวดาอื่นเนรมิตให้อีกต่อหนึ่ง²

รูปกน คือ โลกเป็นที่อยู่ของพวกรูปพรหม ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปกน มี 16 ชั้น
ดังนี้³

1. พรหมปราริชีชา เป็นที่ของพรหมที่เป็นบริวารของท้าวมหาพรหมและเหล่าพรหม
ในชั้นนี้ต้องทำหน้าที่รับใช้พรหมที่สูงกว่า⁴

2. พรหมบุโรหิตาภูมิ เป็นที่ของพรหมผู้ทำหน้าที่เป็นบุโรหิตา ถือกันว่าเป็นผู้นำ
ในกิจการของเหล่าท้าวมหาพรหม

3. มหาพรหมภูมิ เป็นที่ของท้าวมหาพรหม ผู้เป็นใหญ่ในหมู่พรหม

4. ปริตตภาภูมิ เป็นที่ของพรหม ผู้สำเร็จทุกขญาณอย่างอันแล้วดับจิตทันที ย่อม
เข้าถึงพรหมปริตตภาภูมิ ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ตุมกรพรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลประพฤติ
เรียบร้อยถือประพฤติธรรมพึงหวังว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็น
เทวดาชั้นปริตตภา"⁵

¹ช.ว. 26/16

²ช.ว. 26/16

³พระราชวรคุณ, ผลงานการมุกตศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ :
สำนักสภาการพิมพ์, 2538), หน้า 317.

⁴อัง.จตุก. 21/127

⁵ม.ม. 12/486

5. อัมปมาตยาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหม ผู้มีรัศมีมากมายประมาณมิได้
  6. ยามัสราภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีประกายรุ่งโรจน์แห่งรัศมีตลอดกาล
  7. นริตตสุภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีความสวยงาม มีรัศมีประณีต และมีความสุขอันเป็นที่ประณีต
  8. อัมปมาตสุภุมิ เป็นที่อยู่พรหม ซึ่งมีรัศมีสวยงาม แต่สร้านอกจากร่างกายอย่างมากมาย ได้รับความสุขอันเป็นที่ประณีต และประณีตในระยะเวลาที่ยาวนาน
  9. สุกทินหาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหม ผู้ที่ในอดีตชาติบรรลุดุสิตยามอย่างสูงแล้วดับจิตในขณะนั้นจะเข้าถึงสุกทินหาภุมิ
  10. เวฬุผลภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหม ผู้ที่ในอดีตชาติบรรลุดุสิตยาม¹ ซึ่งเป็นรูปงามชั้นสูง มีอุเบกขาเป็นเหตุในสติวิสุทธิอยู่ บุคคลนั้นพอใจ ปลื้มใจ ตั้งอยู่ และขอมใจในดุสิตยามจนคุ้นเคย แล้วดับจิตก็จะเข้าถึงเวฬุผลภุมิ
  11. อสิฏฐิสัตตาภุมิ เป็นที่อยู่ของพรหมที่ไม่มีสัญญา มีแต่รูปชั้น²
- สุทธาวาสภุมิ 5 เป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์คือที่เกิดของพระอนาคามี สุทธาวาสภุมินี้มีอยู่ 5 เขตคือ³
12. อวิหา เป็นที่อยู่ของท้าวผู้ไม่เลื่อมจากสมบัติของตนหรือผู้ไม่ละไปเร็ว, ผู้คงอยู่นาน
  13. อคัมปา เป็นที่อยู่ของผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร
  14. สุกัสสา เป็นที่อยู่ของผู้ตั้งงามน่ายกย่อง
  15. สุกัสสี เป็นที่อยู่ของผู้มองเห็นชัดเจนดี หรือผู้มีทัศนญาณแจ่มชัด
  16. อกนิภฏฐา เป็นที่อยู่ของผู้ไม่มีความค้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร ผู้สูงสุด ตั้งในลักกัปปุหาสูตร ที่กล่าวถึงสวรรค์ชั้นนี้ว่า "พวกเทวราชชั้นอกนิภฏฐาเหล่านั้นเป็นผู้ประณีตกว่ามียศเมื่อภักที่สุดเป็นไปอยู่ นิवासันจักเป็นของเรา"⁴

¹อัง. จตุก. 21/123

²อัง. นวก. 23/228

³พระราชาวรมณี, นจนาอนุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 318.

⁴ที.ม. 10/269

อรูปภพ คือ โลกที่เป็นที่อยู่ของพรหมไม่มีรูป มี 4 คือ¹

1. อากาศานัญญาตนภูมิ ชั้นของผู้กำหนด
2. วิญญาณัญญาตนภูมิ ชั้นของผู้กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์
3. อากิญจัญญาตนภูมิ ชั้นของผู้กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร เป็นอารมณ์
4. เนวสัญญานาสัญญาตนะ ชั้นของผู้กำหนดภาวะจะมีสัญญาหรือไม่ใช้ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช้ เป็นอารมณ์

สังขารโลก

คำว่า "สังขาร" ในพุทธปรัชญานั้นมีความหมายอยู่หลายประการ แต่คำว่า "สังขาร" ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึงสภาวะธรรมทั้งปวง ที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย ถ้าแบ่งสังขารโลกตามขั้นนี้ จะแบ่งได้ 2 ประเภท² คือ อุปาทินนสังขารและอนุปาทินนสังขาร

อุปาทินนสังขาร หมายถึง สังขารที่มีใจครอง เป็นสิ่งมีชีวิตมีจิต เช่น มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก เปรต อสุรกาย รวมทั้งรูปพรหมและอรุณพรหม

อนุปาทินนสังขาร หมายถึง สังขารที่ไม่มีใจครอง ไม่มีจิต เช่น โติยะ เก้าอี้ ก้อนหิน ดวงดาว ฯลฯ

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า สังขารโลกนั้นมีความหมายครอบคลุมทั้งสัตว์โลก (อุปาทินนสังขาร) และโอกาสโลก (อนุปาทินนสังขาร) การที่พระอรหันตศาสดาจารย์ได้แยกโลกตามธรรมชาติ หรือโลกกายภาพออกเป็นสาม ก็เพื่อสะดวกในการอธิบายเฉพาะเรื่องเท่านั้น แต่ทั้งนี้ความหมายของโลกทั้งสามก็มีความเกี่ยวข้องกัน และสามารถประมวลรวมกันในความหมายของสังขารโลก

¹ ที.ม. 10/66

² อัง.อ. 3/223 วิภังค.อ. 596

ธรรมชาติของโลก

พระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า โลก โลก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงเรียกว่าโลก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตูกรอานนท์ สิ่งใดมีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่า โลกในอริยวินัย ก็อะไรเล่ามีความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุแล มีความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุสัมผัสมีความแตกสลาย เป็นธรรมดา สุขเวทนา ทุกขเวทนาหรือทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ก็มีความแตกสลายเป็นธรรมดาฯลฯ ใจมีความแตกสลายเป็นธรรมดา ธรรมารมย์มีความแตกสลายเป็นธรรมดา มโนวัตถุ มีความแตกสลายเป็นธรรมดา มโนสัมผัสมีความแตกสลายเป็นธรรมดา สุขเวทนา ทุกขเวทนาหรือทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะเป็นมโนสัมผัสเป็นปัจจัย ก็มีความแตกสลายเป็นธรรมดา ตูกรอานนท์สิ่งใดมีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่า โลกในอริยวินัย¹

จากพุทธพจน์นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึง ธรรมชาติของโลก คือสิ่งที่มีความแตกดับเป็น ธรรมชาติ อันเนื่องมาจากตกอยู่ภายใต้กฎ ๆ หนึ่ง ที่ดำรงอยู่ได้อย่างเป็นอิสระ (Objective) และเป็นกฎที่ทำให้สรรพสิ่งหรือโลกมีลักษณะตามธรรมชาติเช่นเดียวกัน นั่นก็คือ อนิจจังลักษณะ ทุกขลักษณะ และอนัตตลักษณะ ดังปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า

ตถาคต(พระพุทธเจ้า)ทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุ(หลัก)นั้น ก็ยังคงมีอยู่เป็น ธรรมชาติ เป็นธรรมเนียมว่า

1. สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง
2. สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์
3. ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา

ตถาคต ตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอกแสดงวางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผยแจ่มแจ้ง ทำให้เข้าใจง่าย²

¹ สัง. ลพ. 18/101

² อัง. ติก. 20/376

คำว่า "สังขาร" ที่ปรากฏในพระสูตรนี้ หมายถึง สังขตธรรม¹ ส่วนคำว่า "ธรรม" ในพุทธปรัชญา จำแนกได้เป็น 2 อย่าง คือ สังขตธรรมกับอสังขตธรรม² โดยที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่า สิ่งใดจัดว่าเป็นสังขตธรรม และสิ่งใดจัดว่าเป็นอสังขตธรรมไว้ดังนี้

เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่า สิ่งใดเป็นสังขตธรรม ต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1. ความเกิดขึ้น ปรากฏ
2. ความแตกดับหรือสลายปรากฏ
3. เมื่อดำรงอยู่ ความผันแปรปรากฏ

เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่า สิ่งใดเป็นอสังขตธรรม ต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้

1. ไม่ปรากฏความเกิด
2. ไม่ปรากฏความสลาย
3. เมื่อดำรงอยู่ ไม่ปรากฏความผันแปร

มีพุทธพจน์บางบทที่พระพุทธองค์ทรงนิยาม สิ่งที่เราเรียกว่า "โลก" คือ สิ่งที่มีความแตกดับเป็นธรรมชาติ⁴ นอกจากนี้พระองค์ทรงตรัสถึง ความหมายของโลกที่ว่า โลกแปลว่า สิ่งที่เกิดสลาย⁵ และจากเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาตัดสินว่าสิ่งใดเป็นสังขตธรรม และสิ่งใดอสังขตธรรมจะเห็นได้ว่า โลกและสังขตธรรมนั้นมีความหมายเท่ากัน คือ เป็นสิ่งที่ต้องแตกดับสลายไปตามธรรมชาติ

เท่าที่ผ่านมา เราได้ สิ่งใดที่เข้าข่ายว่ามีลักษณะตามธรรมชาติทั้งสามประการ จากการพิจารณา ความหมายของ คำว่า สังขาร กับ ธรรม และสิ่งที่ต้องลักษณะตามธรรมชาติทั้งสามนี้ ก็คือ สังขตธรรมหรือโลก ดังนั้น เราจะได้ว่า

1. โลก มีลักษณะไม่เที่ยง
2. โลก มีลักษณะเป็นทุกข์
3. โลก เป็นอนัตตา

¹ วิสุทฺธิ. 3/120

² สังคณี. ๑. ๓4/3, 702,907

³ อัง. ติก. 20/480

⁴ สัง. สฬ้า. 18/101

⁵ สัง. สฬ้า. 18/98

ในพุทธปรัชญาหลักแห่งไตรลักษณ์ ยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ซึ่งแปลว่า ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารธรรม หรือลักษณะทั่วไปของสิ่งทั้งปวง นั้นแสดงให้เห็นว่า โลกมีธรรมชาติเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง หรือเป็นสิ่งที่ต้องมีความแตกสลายไป ขึ้นเนื่องมาจากลักษณะตามธรรมชาติที่ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

สิ่งที่เราต้องพิจารณาต่อจากนั้นก็คือ ลักษณะตามธรรมชาติทั้งสามนี้ มีความหมายอย่างไร และใช้อธิบายธรรมชาติของโลกนี้ได้อย่างไร เราจะเริ่มพิจารณาปัญหาแรกกันก่อน

1. อนิจจตา ในพุทธปรัชญามีความหมายว่า ไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงต้องปรากฏความหมายไว้ดังนี้

ชื่อว่า เป็นอนิจจัง โดยความหมายว่า เป็นของสิ้นไป¹

ที่ชื่อว่า เป็นอนิจจัง ก็เพราะ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงก็ยิ่งขึ้นคงอยู่ตลอดไปและ เพราะ เป็นสิ่งที่มีความเริ่มต้นและความสิ้นสุด²

ชื่อว่า เป็นอนิจจัง โดยความหมายว่าเป็นสิ่งที่มีแล้วก็ไม่³

ชื่อว่า เป็นอนิจจัง เพราะเกิดขึ้น เลื่อมสลายและกลายเป็นอย่างอื่น หรือเพราะ มีแล้วก็ไม่⁴

จากความหมายของอนิจจัง ทั้ง 4 นั้นนี้ แสดงถึงอนิจจลักษณะด้วยเหตุผลที่ว่า⁵

1. อนิจจลักษณะ เพราะเป็นไปโดยการเกิดและการสลาย
2. อนิจจลักษณะ เพราะ เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา
3. อนิจจลักษณะ เพราะ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ชั่วขณะหนึ่ง

¹ ชุ. ปฎิ. 31/79

² วิสุทธ. 3/237

³ วิสุทธ. 3/260

⁴ วิสุทธ. 3/275

⁵ ม.อ. 2/150   วิภังค.อ. 62

4. อนิจลักษณะ เพราะขัดแย้งต่อความเที่ยง คือ โดยสภาวะของมันเองก็ปฏิบัติความเที่ยงอยู่ในตัว หมายความว่าในขณะที่มัน เป็นสิ่งไม่เที่ยงและยังคงจะต้อง เป็นสิ่งที่เที่ยงอีกด้วยนั้น ช่อมเป็น การขัดแย้งตัวเอง

2. กุฏฐตา ในพุทธปรัชญา มีความหมายดังนี้¹

1. กุฏฐ เพราะมีความบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา คือ ถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาด้วยความเกิดขึ้น ความเสื่อมโทรมและความแตกสลาย และ บีบคั้นขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา กับสิ่งที่ประกอบอยู่ด้วยหรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง

2. กุฏฐ เพราะ เป็นสภาพที่ทนได้ยาก คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้จะต้องเปลี่ยนแปลง

3. กุฏฐ เพราะ เป็นที่ตั้งแห่งกุฏฐ คือเป็นที่รองรับของความทุกข์หรือเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดกุฏฐ

4. กุฏฐ เพราะแย้งต่อความสุข คือโดยสภาวะของมันเองก็ปฏิบัติตามความสุข

3. อนัตตตา ในพุทธปรัชญา มีความหมายดังนี้²

1. อนัตตลักษณะเพราะเป็นสภาพว่างเปล่าคือ ปราศจากตัวตนที่เข้มแข็งหรือว่างจากความเป็นลึตว์บุคคล จากความเป็นนั้นเป็นนี้

2. อนัตตลักษณะเพราะเป็นสภาพไร้เจ้าของ คือไม่เป็นตัวตนของใคร มันเป็นแต่เพียงกระบวนการล้วน ๆ เป็นไปโดยลำพังตามเหตุปัจจัย

3. อนัตตลักษณะเพราะไม่อยู่ในอำนาจของใคร คือการดำเนินไปนั้นไม่มีใครบังคับควบคุม แต่ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย

4. อนัตตลักษณะเพราะขัดแย้งต่ออัตตา คือโดยสภาวะของมันก็ปฏิบัติความมีตัวตนอยู่แล้ว มันก็จะเป็นทั้งอัตตาดละอนัตตาดพร้อม ๆ กันช่อมเป็นไปไม่ได้

ที่ผ่านมา เราได้พิจารณาลักษณะตามธรรมชาติทั้งสามในแง่ของความหมายและจากปัญหาที่ทิ้งไว้ในข้างต้นที่ว่า ลักษณะตามธรรมชาติทั้งสามนี้ อธิบายธรรมชาติของ โลกนี้ได้อย่างไร ซึ่งเราจะพิจารณากันต่อไป

¹ วิสุทฺธิ. 3/87

² วิสุทฺธิ. 3/247 ม.อ. 2/151

จะสังเกตได้จากพุทธพจน์ที่แสดงถึงลักษณะตามธรรมชาติของโลกที่ว่า "สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา..."¹

พุทธปรัชญา ได้เริ่มต้นที่จะเข้าใจธรรมชาติของโลกว่า โลกเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง มีสภาวะแห่งความเสื่อมและความแตกดับ นั่นก็คือ โลกมีธรรมชาติที่ต้องเปลี่ยนแปลง

เรื่องความเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ยกตัวอย่าง

1. มีเปลือกสีข้าวหนึ่งตัว เมื่อเวลาผ่านไป เปลือก ข้าวนี้เปลี่ยนจากสีขาวไปเป็นสีซีด
2. เมื่อ พ.ศ. 2530 เราได้นำเมล็ดธัญมาปลูกไว้ที่หลังบ้าน ปัจจุบัน พ.ศ.

2538 เมล็ดธัญนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นต้นธัญและกำลังออกดอกออกผลอยู่ในขณะนี้

จากตัวอย่างทั้งสอง จะเห็นว่า มีปรากฏการณ์อย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับเปลือกข้าวและเมล็ดธัญ โดยเรียกปรากฏการณ์นั้นว่า การเปลี่ยนแปลง

ถ้าเราตั้งคำถามว่าอะไรเป็นสาเหตุของปรากฏการณ์นั้น กับคนทั่ว ๆ ไป ก็จะได้คำตอบว่า การที่เปลือกข้าวกลายเป็นเปลือกสีซีด อาจจะเป็นเพราะการใช้ผงซักฟอก น้ำ แสงแดด และจากการที่เมล็ดธัญกลายเป็นต้นธัญ ก็เพราะเมล็ดธัญนั้นได้รับ น้ำ ดิน น้ำ แสงแดด เป็นปัจจัยให้เกิดการเปลี่ยนสภาพ ซึ่งคำตอบดังกล่าวนี้ พุทธปรัชญา ก็ยอมรับว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

นอกจากพุทธปรัชญา จะยอมรับปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแล้ว พุทธปรัชญายังมีแนวความคิดที่จะอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับโลกหรือสังขตธรรม ซึ่งคำอธิบายนี้เป็นสาเหตุภายในที่ทำให้โลกต้องมีการเปลี่ยนแปลงและโลกจะเป็นธรรมชาติที่ต้องแตกดับนี้ ย่อมเป็นไปได้ นั่นก็คือ ลักษณะตามธรรมชาติข้อที่ 2 ที่มีชื่อเรียกว่า ทุกขตา กล่าวคือ เป็นภาวะที่คอยบีบคั้นอยู่ภายในจนทำให้โลก(สังขตธรรม) ทยอยอยู่ในสภาพดั้งเดิมไม่ได้

ลักษณะตามธรรมชาติข้อที่ 2 เป็นภาวะของการขัดแย้งกับความเที่ยงที่แฝงอยู่ในเนื้อผ้าและเมล็ดธัญ ซึ่งภาวะแห่งทุกขตาจะเป็นตัวที่บีบคั้นให้เนื้อผ้าและเมล็ดธัญ ต้องกลายสภาพ ต้องเปลี่ยนแปลง จะทยอยอยู่ในสภาพดั้งเดิมก็เป็นเนื้อผ้าสีขาวและเมล็ดธัญ ตลอดไปนั้นย่อมเป็นไปได้²

ลักษณะตามธรรมชาติทั้งสอง มีความสัมพันธ์กันดังนี้ เนื่องจากภาวะแห่งทุกขตา เป็นภาวะที่คอยบีบคั้น ให้โลกหรือสังขตธรรม ทยอยอยู่ในสภาพดั้งเดิมไม่ได้ และการคงทนอยู่มิได้

¹ อัง. ติก. 20/1062

² วิสุทธิ. 3/246

ก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเอง ที่เป็นลักษณะตามธรรมชาติของโลกในข้อที่ 1 คือ อนิจจังลักษณะ¹ แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติของโลก ในวาระขณะของพุทธปรัชญา ไม่มีอะไรเลยที่จะหยุดนิ่งหรือมีความเที่ยงซึ่งลักษณะตามธรรมชาติ เป็นภาวะที่ต้องเปลี่ยนแปลง เป็นภาวะแห่งทุกขตาและ โดยภาวะทั้งสองนี้ ไม่เปิดโอกาสให้โลกหรือสิ่งใดเป็นนิรันดรได้เลย แต่เปิดโอกาสให้โลกมีลักษณะตามธรรมชาติที่พุทธปรัชญา เรียกว่า อนัตตลักษณะ

ลักษณะตามธรรมชาติข้อที่ 3 คือ อนัตตลักษณะหรือความปราศจากตัวตน² จะอธิบายธรรมชาติของโลกได้ 2 ระดับ กล่าวคือ ในระดับสมมติสังขจะ โลกนี้เป็นผลรวมของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นโอกาสโลก สัตวโลก หรือสังขารโลก แต่ขณะเดียวกันก็มองเห็นว่า โลกเป็นอนัตตา ซึ่งเป็นการมองหรือเข้าใจธรรมชาติของโลกในระดับปรมัตถสังขจะ ก็คือ เมื่อทอนสรรพสิ่งออกจากกันแล้วความเป็นโลกก็ไม่ปรากฏ³ ดังนั้น โลกที่เรากล่าวถึงนี้ ก็เป็นสิ่งปราศจากตัวตนที่แท้จริง

ไม่ว่าโอกาสโลก สัตวโลก สังขารโลก ที่เราสมมติเรียกรวมกันว่า โลกแท้ที่จริงนั้นก็คือ อนัตตา

เท่าที่ผ่านมา ทำให้เราสรุปได้ว่า โลกมีธรรมชาติเป็นอย่างไร และทำไมโลกจึงเป็นเช่นนั้น ประเด็นแรกจะได้ว่า โลกมีธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องแตกดับหรือเป็นสิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลง ส่วนประเด็นที่สอง จะได้ว่า ที่โลกต้องเปลี่ยนแปลงก็เพราะตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่มีชื่อเรียกว่ากฎแห่งไตรลักษณ์ อันประกอบไปด้วยภาวะที่บีบบังคับ กัดกิน ซึ่งภาวะนี้(ทุกขตา) คือพลังที่อยู่ภายในส่งผลให้โลกต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา(อนิจจัง) ทำให้โลกหรือสรรพสิ่งไม่สามารถคงอยู่ในสภาวะเดิมได้ ดังนั้น โลกหรือสรรพสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ปราศจากตัวตนที่แท้จริง(อนัตตา)

¹ ม. ฉ. 2/150

² ชุท. ปฎิ. 31/79

³ ส. ส. 15/551 - 553

การดำเนินไปของโลกตามหลักอิทัปปัจจยตา

ในพุทธปรัชญา คำว่าอิทัปปัจจยตา กับคำว่า ปฏิจจสมุปบาท มีความหมายเช่นเดียวกัน ถึงพุทธพจน์ที่ว่า

ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่งั้นก็ตาม ธาตุ(หลัก) นั้นก็ยังคงมีอยู่
เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมนิยาม คือหลักอิทัปปัจจยตา
ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึง หลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดงวางแบบ
ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายและตรัสว่า
จตุตถิเณระอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร...ภิกขุทั้งหลาย
ภาวะที่เป็นอย่างนั้น (ตถตา) ภาวะที่ไม่คลาดเคลื่อนไปได้
(อวิตถตา) ภาวะที่ไม่เป็นอย่างอื่น (อนัญญตา) คือหลัก
อิทัปปัจจยตาดังกล่าวมานี้แลเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท¹

พุทธพจน์นั้นนอกจากจะกล่าวถึงหลักอิทัปปัจจยตา กับหลักปฏิจจสมุปบาท ว่า มีความหมาย
เช่นเดียวกันแล้ว ยังบ่งบอกถึง การดำรงอยู่ของกฎนี้ในฐานะที่เป็นปรนัย (ธรรมชาติ) และ
การดำเนินไปของโลกหรือสรรพสิ่งในจักรวาลนี้ ภายใต้เงื่อนไขเฝ้าของตัวกฎที่ว่า

1. เมื่อสิ่งนี้มี   สิ่งนี้จึงมี
   เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น   สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
2. เมื่อสิ่งนี้ไม่มี   สิ่งนี้ก็ไม่มี
   เพราะสิ่งนี้ดับ   สิ่งนี้จึงดับ²

ภายใต้เงื่อนไขเฝ้าของตัวกฎดังกล่าวนี้ เป็นเพียงหลักกว้าง ๆ ที่บอกว่า ไม่มีสิ่งใดที่เกิด-
ดับ หรือ ดำเนินไปอย่างปราศจากสาเหตุ และยังมีได้ระบุลงไปว่าสิ่งนั้นคืออะไร หรือเหตุนั้น
ประกอบด้วยอะไรบ้าง จากพุทธพจน์นี้ สามารถเขียนเป็นสัญลักษณ์ได้ดังนี้

¹ สัง. นี. 16/20,61

² สัง. นี. 16/64,144

1. เมื่อมี ก. ก็มี ข.
เพราะ ก. เกิดขึ้น ข. จึงเกิดขึ้น
2. เมื่อไม่มี ก. ก็ไม่มี ข.
เพราะ ก. ดับ ข. จึงดับ

ในพุทธปรัชญาเมื่อกล่าวถึงหลัก อธิปไตยจะตกก็เข้าใจได้ว่า เป็นกฎที่เกี่ยวกับความเป็นสาเหตุและผลของสรรพสิ่ง แสดงให้เห็นว่า สรรพสิ่งที่เกิดขึ้น-ดับ ล้วนต้องมีสาเหตุที่แน่นอน เหมือนกับว่า ทุกครั้งที่มี ก. จะต้องมี ข. ตามมาเสมอ ซึ่ง ก. และ ข. ในข้อความข้างต้น ก็คือ สิ่งที่พุทธปรัชญาเรียกว่า สิ่งขจรธรรม เป็นที่ เกิดขึ้นจากการปรุงแต่ง และการเกิด-ดับ ก็ต้องมีสาเหตุที่แน่นอน

หลักอภิปัจจยตา เป็นกฎธรรมชาติที่มีอยู่จริงอย่างเป็นอิสระวิสัย (Objective) แม้ไม่มีมนุษย์ กฎดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่¹ นอกจากนี้เนื้อหาของกฎ ยังบ่งบอกว่า เป็นกฎที่ควบคุมให้ทุกสิ่งดำเนินไปอย่างมีสาเหตุ ถ้าแม้บางครั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดูเหมือนว่า ไม่มีสาเหตุ แต่แท้ที่จริงแล้ว ต้องมีสาเหตุ เพียงแต่ความรู้ของเราที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความวิมพันธ์ทางสาเหตุนั้นอาจมีจำกัด จึงทำให้คิดว่าปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์นั้นไม่มีสาเหตุ

จากแนวความคิดของหลักอภิปัจจยตา ทิวว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็น เหตุการณ์ใด ปรากฏการณ์ใด ล้วนต้องมีสาเหตุที่แน่ชัด และทุกสิ่งทุกอย่างก็ดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผล ซึ่งแนวความคิดนี้ได้แฝงความคิดที่เกี่ยวกับ ความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอของสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ เหมือนกับทุกครั้งที่มี ก. ก็ต้องมี ข. ตามมา ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างต้องดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน แต่อะไรคือตัวที่อยู่เบื้องหลังหรือเป็นตัวที่จะ อธิบายปรากฏการณ์นั้นว่า ดำเนินไปอย่างมีระเบียบหรือดำเนินไปอย่างมีสาเหตุ

สำหรับพุทธปรัชญาในการอธิบาย การดำเนินไปของสรรพสิ่งในโลกนี้ ไม่ว่าจะ เป็นสิ่งมีชีวิต หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่งการดำเนินไปของสรรพสิ่งล้วนแต่มีสาเหตุและมีระเบียบแบบแผนนั้น พุทธปรัชญาได้ใช้นิยาม δ^2 เป็นแนวทางในการอธิบาย โดยแบ่งนิยามออกเป็น 5 ดังนี้

¹ ส. ส. 15/61

² ที. อ. 2/34

1. อุคฺฐนียาม (Physical inorganic order) คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับมิติทางกายภาพของสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ และจะเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางดินฟ้าอากาศ ฤดูกาล เช่น การที่ดอกบัวบานในตอนกลางคืนและหุบในตอนกลางวัน การให้ดิน น้ำ และปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้เจริญงอกงาม การที่สิ่งต่าง ๆ ผุพังเน่าเปื่อย การที่อากาศเปลี่ยนแปลง ทำให้เป็นไฉ่หวิด ฯลฯ

2. พินินียาม (Physical organic order) คือ กฎธรรมชาติที่ทำให้สิ่งมีชีวิตดำเนินไปอย่างมีระเบียบ จะเกี่ยวกับระบบสืบพันธุ์รวมทั้งพันธุกรรม ยกตัวอย่างเช่น เมื่อกะเมววงเมื่อนำไปปลูกจะได้ต้นกะเมวอย่างแน่นอน

3. จิตตนิยาม (Psychic law) คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต หรือกระบวนการรับรู้ของจิต เช่น เมื่อตามองเห็นสิ่งหนึ่ง จะมีจิตทำหน้าที่เป็นผู้รับรู้แล้วเกิดความรู้สึกต่าง ๆ สิ่งที่มีมองเห็น

4. กรรณินียาม (Order of act and result) คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรม หรือ การกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ ถ้ามนุษย์กระทำสิ่งนี้ ก็ต้องรับผลการกระทำนั้น เช่น ทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว

5. ธรรมนียาม (The general law of cause effect) คือ กฎธรรมชาติที่มุ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของกรรมมีเหตุมีผลของสิ่งทั้งหลาย นั่นก็คือ ทุกสิ่งตกอยู่ภายใต้กฎข้อนี้ (ธรรมนียาม) ทั้งหมด แม้ว่าบางกรณีจะใช้กฎทั้งสองข้อ ก็กล่าวมาข้างต้นนั้น อธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นไม่ได้ ก็จะใช้ธรรมนียามนี้อธิบายได้ เช่น "สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ธรรมดาของคนคนนี้มีอายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระราชาจะอุบิหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยขันธ์กัน และไม่ใช่อัตตา ดังนี้ เป็นต้น"¹

¹ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมมานุกรม (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 153

เท่าที่ผ่านมาก พระปรัชญา ได้ใช้มโนทัศน์เรื่องอภิปัจจยตา อธิบายการดำเนินไปของโลก หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ล้วนต้องมีสาเหตุที่แน่นอน ไม่ว่าจะ เป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพของสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต การเกิดและการเสื่อมสลายของโลก¹ ไม่เว้นแม้กระทั่งเหตุการณ์กรรมของมนุษย์ และการผลที่ควรได้รับหลังการกระทำนั้น ๆ ซึ่งการดำเนินไปของโลกหรือปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ พระปรัชญาได้ใช้หลักนิยาม 5 อธิบายและเป็นการช่วยยืนยันถึงการมีสาเหตุของสรรพสิ่งในจักรวาลนี้อีกด้วย

---

¹ ที. ปา. 11/56